

lista forradalomért vívott harcát tárgyalja 1918. október és 1919. március között. A kötet a Tanácsköztársaságról szóló külön fejezettel zárul. A könyvet a fontosabb események időrendi táblázata egészíti ki, és jól szerkesztett, eddig alig vagy ritkán látott fényképek illusztrálják.

A mű nagyon széles tablón vonultatja végig a magyarországi munkásság osztályá szerveződésének különböző állomásait, nem mulasztja el a kiemelkedő jelentőségű tömegmozgalmakat, az uralkodó osztályokkal szemben folytatott szakadatlan osztályküzdelmeket. A tömegmozgalmak bemutatása mellett megkülönböztetett gondossággal és körültekintéssel kezeli a különböző hazai és nemzetközi áramlatokat is, s az összehasonlítás esetében kimutatja a fellelhető különbségeket, mindig mellőzve a megalapozatlan általánosításokat. Az összefoglalás részletesen foglalkozik a magyarországi szociáldemokrata párt e korabeli tevékenységével. Gyökeresen szakít a korábbi vulgarizált értékelésekkel, több oldalról mutatja be a párt tevékenységét, eredményeit, érdemeit, erőnyeit, de nem mulasztja el a fennálló le-

hetőségekből adódóan a hibák, a felelőség, a mulasztások, tévelygések megállapítását sem. Az SZDP tevékenységének mércéje a kor által megszabott lehetőségekből, valamint más és az SZDP-n belül is működő baloldali mozgalmak állásfoglalásából adódik. A *magyar forradalmi munkásmozgalom története* ugyanilyen sokoldalú megvilágításba helyezi az első világháború alatti munkásmozgalmi tevékenységet, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom magyarországi hatását, a KMP egyre növekvő tömegbefolyásának kérdését, a Tanácsköztársaság dicső küzdelmeit. Értékelései minden esetben a felvetődött elméleti és gyakorlati problémák marxista eszmeiséggel párosuló komplex elemzése nyomán születnek.

A kötet részletesen foglalkozik a magyar munkásmozgalom különböző vezetői tevékenységének bemutatásával is. Stílusa, nyelve olvasmányos, magyarázó; egyaránt kielégíti a magyar munkásmozgalom történetével éppen csak ismerkedő és az elmélyült szintézist kereső olvasó igényét. (Kossuth Könyvkiadó 1966.)

VARGA LAJOS

HÁROM NOVELLAGYŰJTEMÉNY

VÉSZI ENDRE: ARANYSZOBÁ

Néhány éven belül a harmadik olyan novellás kötetet olvashatjuk Vészi Endrétől, amelyből egy nagyon tudatos írói világ képe bontakozik ki. A *Lakoma hajnalban* és a *Darazsak támadása* c. kötetben kezdte el Vészi azt a novellatípust kialakítani a maga írói világában, amelyről így vall: „a novella sűrített dráma. Nem kivonat, nem zsugorítás — költői sűrítés.” S a drámaíró és költő Vészi talán ebben a műfajban tudta a legsikeresebb műveket alkotni írói fejlődésének újabb szakaszában. Novelláiban teljes emberi sorsokat kapunk költői tömörítésben.

Az *Aranyszoba* c. új novellás kötetnek alcíméül azt is írhatnánk: megsértett önérzetek történetei. Vészi e novelláiban a humánumnak az nagyon fontos elemét teszi a középpontba, amely az emberi önérzet valamilyen összeütközését ragadja meg, Emberi méltóság és szegény, megalázás összeütközései foglalkoztatják leginkább e kötetben. Nem elvont képletek alapján szól a humánurnól, ha-

nem valódi, mai sorsok eleven, feszült megjelenítésével. Az emberi élet egy-egy olyan lényeges pillanatot ábrázolja, amikor az ember rádöbben magámaradottságára, az öregedésre, sorsának fordulatára. Ezek a pillanatok többnyire tragikusan jelennek meg.

Tragikus az a pillanat, amikor a magányos özvegyasszony rádöbben arra, hogy számára a szerelmet már csak a távolsági autóbusz mindig változó kalauza jelentheti a végállomáson (*Távolsági történet*) — s az öregedő zenész tragédiája is akkor teljesedik ki, amikor rájön, már nincs szükség játékára (*Óvári duó*).

A rádöbbenés és a beletörődés mellett a sors elleni emberi lázadás is foglalkoztatja Vészit. A lázadás — a csúnya gépirónó esetében — akti mindig ingyen gépeli főnökei különmunkáit — megszegyenítő a hőst körülvevő emberi környezetre (*Elszámolás*). Máskor a lázadás az öngyilkosságot jelenti, mint például a sikertelen énekesnő számára (*Nerc belépő*). Figuráinak sértett önérzete nem

mindig lelki eredetű. Bemutat gyógyíthatatlan kínokban szenvedő embereket is: a süketnéma fiút, akinek életre szóló örökös magányát melegszívű munkatársa sem tudja oszlatni (*Magány*), a béna bokszolót, aki hosszú hitegetés után megkapja sorsának utolsó lehetőségét, a mankót (*Aranyszoba*).

Ezek az írások az emberi élet tragikus elemeit, megoldhatatlan konfliktusait a lázadás, néha a kilátástalan lázadás örök igényével együtt ábrázolják, a tragédiát többnyire éppen az jelenti a hősök számára, hogy előre tudható lázadásuk kilátástalansága.

Más írásaiban az irodalmunkban egyre inkább szaporodó „törtgerincű hősökkel” találkozunk. A félreállított, nyugdíjas nyomozó (*Póketető*) képtelen megérteni a mai társadalmat, mindenkit gyűlöl, s váltig úgy bizonyítja a maga igazát, hogy félrevonul a világtól, csak a pókok etetésében leli örömét, szimbólumként értelmezve-élvezve a pókok és a behálózott legyek küzdelmét. A mai élet friss légkörével magányába betörő unokái elsöprik ugyan a hálót, de a hős szíve gúzsba kötve marad, sorsa továbbra is a makacs magány. A kötet kisregénye, a *Kettévált mennyezet* mérnök hőse is törtgerincű ember. Felesége megcsalja és elhagyja, őt vidékre helyezik, gyermekei elvadulva élnek a pesti lakásban, s egy

fiatal lány kitartó, önfeláldozó szerelme sem tudja megváltani a maga görcsös akaratának széthulló világából.

Vészi novelláiban néha olyan megoldást választ, ami a modern irodalomban gyakori eszköz manapság: a végletekig feszült állapotban levő hősök a szorult, kiélezett helyzetben látszatcselekvésben, logikátlan fordulattal fejtik ki dühüket az élet vagy a helyzet szorítása ellen. Az *Egy ember becsülete* c. novellában pl. a maga igazát védő ember végső elkeseredésében ragasztóval keni be üres szavaktól kongó igazgatója száját, vagy a *Harmadik emelet jobbra* c. írásban a fiatalember váratlan cselekedettel vet véget szerelmi kapcsolatának: szemébe mondja a felszarvazott férjnek az igazságot. Mindezek a ma divatos, néhol indokolatlanul is alkalmazott megoldások, elemek azonban szervesen illeszkednek Vészi írásaiban, az író által teremtett sűrű atmoszféra magyarázza e művészi megoldás létjogosultságát. Ezekkel a groteszk felé hajló motívumokkal — s különösen a kisregényben a szinte már szatirikus felhangokat hallató megoldással — teljes Vészi egyéni világa. A reális alaphelyzetet az életsors szorításában groteszkebb, firappánsabb megoldásokkal motiválja, s ezek a megoldások nem csökkentik az írások művészi hitelét. (*Magvető Könyvkiadó 1966.*)

BÁNYAI MIKLÓS

BOR AMBRUS: ŰVEGSZEKRÉNY

„Négy év alatt írt novelláim java az *Űvegszékény*” — írja Bor Ambrus új novellás kötetéről. Élményanyag és témák időrendje (1931—1965) szerint egy emberöltő antológiájára emlékeztet, de mert magam írtam, 1961—1965 között, azt hiszem, nem olyan heterogén az anyag, mint az antológiaké.” Pontos önjellemzés: tizenhét elbeszélés harminc év élményanyagából, stílusuk, szemléletük egységes. Bor Ambrus aránylag későn kezdett írni, mielőtt íróvá lett, sokat, sokfélét élt át, lényeges pillanatok, döntő éveket. Legsajátabb élményei a fasizmus összeomlásának hónapjaiból és a személyi kultusz éveiből származnak.

A novella egyik kasszikus lehetősége: egyetlen egylényegű eseménysor bontakozik ki drámai gyorsasággal; a lényeg, a mondanivaló a csattanó hordozza, az utolsó pillanat világít vissza a történet egészére, itt villan fel az elbeszélés mondanivalója. Bor vonzódik ehhez a módszerhez, és élményei kínálják a drámai szituációkat. Nem a hangos robbanás-

kat keresi; hanem a rejtetteket, a nemis-történet-semmi drámákat, amelyek, mint a borotva vágta mély seb, csak utólag fájnak. A sűrített pillanatokban rajzolódik elénk a figurák kontúrja, első-sorban erkölcsi minőségükre derül fény. Nem arról van szó, hogy valamiféle próbát kell kiállniuk, hanem az a kérdés, milyen érzékenyen reagálnak egy adott szituációra. Felhorkannak-e a megaláztatástól; engedelmessékednek-e az ostobaságnak, gonoszságnak, vagy legalább belsőleg ellenállnak? Nyújtják-e a kezüket a haragosnak, ha a régi ellentétben túllépett az idő? Érzik-e, mit mond a pillanat, mi a jelentősége a gesztusnak, mit élt át, mit igényel a másik ember?

Az egyik elbeszélésben 1945. március végén egy Németországba hajszolt század parancsnoka előléptetést ígér egy katonának és tiszti vizsgát rendez — a katona belelendül az eszeveszett szellemi tornába. A másikban az állomástönök és a térmester — régi barátok, rokonok — a feszített tervek korszakában egymás-